

UZUN SAVAŞLAR DÖNEMİNDEN BİR KESİT: ERDEL'İN TEMEŞVAR' I GERİ ALMA TEŞEBBÜSLERİ(1596-97)*

Yusuf HEPER**

ÖZ

Kanuni Sultan Süleyman Döneminde Osmanlı topraklarına katılan Temeşvar, yaklaşık 164 yıl Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır. 1552 yılında Ahmet Paşa'nın girişimleriyle Osmanlı sancağına dönüştürülen Temeşvar, Osmanlı-Habsburg güçleri arasında başlayan *uzun savaflara* değin herhangi bir tehditle karşılaşmamıştır. Bu dönemde Eflak ve Boğdan voyvodaları ile birlikte merkezi otoriteye isyan eden Erdel Hâkimi Sigismund Bathory, bunun hemen öncesinde Banat bölgesinde bulunan Hristiyan ahaliyi isyana teşvik ederek bu işgallere zemin oluşturmak istemiştir. Özellikle Osmanlıların iç ve dış problemler yaşadığı dönemi fırsata çevirmek istediğinden, 1596 yılında Temeşvar'ı işgal edip Erdel topraklarına katmayı denemiştir de, Tatar ordularının ve Cafer Paşa'nın yerinde olan yardımları sayesinde buna muvaffak olamamıştır. 1597 yılında şansını ikinci kez deneyen Sigismund, Erdel'de en güvendiği adamı olan Ştefan Josika komutasında birliklerini yeniden Temeşvar'a göndermiş, ancak herhangi bir netice elde edememiştir. 1598 yılında Satırcı Mehmed Paşa, Banat'ta baş gösteren Erdel tehdidini sonlandırmak için harekete geçmiş ve bölgede Osmanlı hâkimiyetini yeniden tesis etmiştir.

Anahtar Sözcükler: Temeşvar, Erdel, Sigismund Bathory, Cafer Paşa, Mahmud Paşa, Gheorghie Broberly.

A PICTURE FROM THE PROTRACTED WARTIME: ERDEL'S ATTEMPTS TO TAKE BACK TIMIŞOARA BACK (1596-97)

* *Gönderim Tarihi:*09.01.2021. *Kabul Tarihi:*04.03.2021.

** *Dr.*,yusufheper64@hotmail.com; *ORCID:*0000-0002-6044-0126. Bu makalenin şekillenmesinde birçok ismin katkısı oldu. Öncelikle makalenin ilk halini okuyup üzerinde gereği şekilde düzeltmeler yapan ve kaynak tavsiyeleri sayesinde konunun zenginleşmesine vesile olan Güney Doğu Avrupa Araştırma Enstitüsü'nden Prof. Dr. Cristina Feneşan ve eşi Prof. Dr. Costin Feneşan'a (Bükreş) müteşekkirim. Yine makalenin son hali üzerinde düzenlemeler yapan Dr. Feyzullah Uyanık'a (Edirne) ve Macarca çeviriler için Babeş-Bolyai Üniversitesi Türkoloji bölümünden Dr. Margareta Aslan'a (Cluj-Napoca) teşekkür ederim. Son olarak yaptıkları tavsiyeler ve isabetli yorumlarıyla makalenin gelişimine katkı sağlayan hakemlerimize minnettarım.

ABSTRACT

Timișoara joined the Ottoman lands in the reign of Suleiman the Magnificent era, has remained under Ottoman rule for approximately 164 years. Timișoara was transformed into an Ottoman sanjak with the initiatives of Ahmed Pasha in 1552, then she did not face any threat until the struggle started between Ottoman-Habsburg known as “Long Wars”. During this period Transylvanian Voivod Sigismund Bathory rebelled against Porte together with Wallachia and Moldavian voivods. Before this Sigismund wanted to establish a ground for these invasions by encouraging the Christian population to revolt in the Banat region. Especially he wanted to take advantage of Ottoman’s internal and external problems and he tried to occupy Timișoara and annex it to Transylvanian land in 1596. Bu he could not succeed in this thanks to help of the Tatar armies and Cafer Pasha. Sigismund tried his luck for the second time in 1597, for this he sent again his troops back to Timișoara under the command of Ștefan Josica, who was his most trusted man in Transylvania, but he could not achieve any results. Satırcı Mehmed Pasha embark on an expedition to put an end the Transylvanian threat in Banat and he reestablished Ottoman rule again in that region.

Keywords: Timișoara, Transilyvania, Sigismund Bathory, Cafer Pasha, Mahmud Pasha, Gheorghe Broberly.

Giriş

XVI. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı Devleti, İran’la yaptığı on üç yıllık yorucu bir savaştan sonra Mart 1590’da Ferhad Paşa barışını yaptı. Bu barış, doğu sınırlarındaki uzlaşmazlıkları büyük ölçüde çözüme kavuşturmuştu. Böyle olmakla birlikte, barışa gidilen süreçte ortaya çıkan ağır fatura, ülke içindeki istikrarı giderek bozmuştu. Özellikle Anadolu’da bulunan ücretli saray birlikleri ile yerli halk çarpışıyor, İstanbul’da ise yeniçeri ve sipahiler, ulufe zamanlarında ayaklanıyordu. Bu yüzden iç meselelere yönelen Osmanlı Devleti, uluslararası konumunu giderek kaybetmeye başladı¹. Osmanlı iç işlerinde yaşanan bu problemlerin yanı sıra Bosna Valisi Telli Hasan Paşa’nın 1591 yılında Habsburg sınırlarında fitilini ateşlediği saldırılar, iki sene sonra Sinan Paşa’nın onayıyla nihai bir savaşa dönüştü. Savaşla birlikte memnuniyetsiz kesimlerin katılımıyla, içeride geniş çaplı isyanlar patlak verdi. Habsburglarla baş gösteren bu zorlu mücadeleler, Osmanlı imparatorluğunu iç ve dış cephelerde oldukça yıprattı. Osmanlı idari organizasyonunu oldukça güç koşullarla karşı karşıya bırakan çok yönlü savaş ortamı içerisinde özellikle Batı cephesindeki gelişmeler, iki buçuk asırdan beri hedeflerini Balkanlar ve Orta Avrupa’ya yöneltmiş olan imparatorluğun hesaplarını ve güç dengesindeki yerini yeniden biçimlendirmesi bakımından kayda değerdir. Avrupa tarihinde “*Türk Savaşları*” yahut “*Onbeş Yıl Savaşları*” denilen bu yıpratıcı mücadele, neredeyse her sene tekrarlanan

¹ Pal Fodor, “Osmanlı-Avusturya Savaşları Öncesi Osmanlı Diplomasisi (1593-1606), *Osmanlı*, Ankara 1999, C: I, s. 452.

askeri seferler, kanlı çarpışmalar ve kuşatmalar şeklinde sürerken Osmanlı Devleti'ni Batı'da hayli meşgul etmiştir².

Devletlerarası muvazenenin yukarıda temas edilen savaşlar ve iç huzursuzluk nedeniyle değişmesi, Osmanlı haraçgüzarı olan Eflak-Boğdan ve Erdel voyvodalarını farklı arayışlar konusunda daha açık ve cesur davranmaya yöneltmiştir. Voyvodaların siyasetlerini değiştirmelerinde ve yeni ittifaklar kurmaya yönelmelerinde, Habsburg imparatoru II. Rudolf'un teşviklerinin de önemli bir payı bulunmaktaydı. İmparatorluğun kuzeybatıdaki uç sınırlarındaki bu yeni yönelimler, Osmanlı devlet adamlarını kolaylıkla üstesinden gelebilecekleri sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. Avrupa'nın ruhani lideri Papa III. Clement tarafından Rumen ülkelerine gönderilen elçiler, onları Osmanlı'ya karşı isyana teşvik etmekle kalmamış aynı zamanda savaşa sürüklemiştir. Nitekim Avrupa ile Osmanlı arasında tampon bir bölge olan Rumen ülkelerinin stratejik konumu, Osmanlı'ya karşı savaşan Batılı devletler için vazgeçilmez öneme sahipti. Rumen ülkelerinin Kutsal İttifak'a katılmalarıyla birlikte Batılı Devletler cepheinde hem yeni bir müttefik kazanacak hem de Osmanlı devletini isyanlarla meşgul edeceklerdi. Rumen voyvodalarının isyan etmeleri halinde Osmanlı başkentine gönderilen mühimmat ve haracın önü kesilecekti. Bu sayede Osmanlı-Tatar müşterek kuvvetlerinin Avrupa içlerine yapacağı seferlerde bu yolu kullanmalarının önüne geçilmiş olacaktı³. Bu bakımdan Rumen ülkelerinin Habsburglar tarafında savaşa katılması kritik derecede önem arz etmekteydi. Bu ittifakta kilit bir rol oynayan Erdel Voyvodası Sigismund'un gayretleriyle yapılan görüşmeler sonucunda, 1594 yılı ortalarında Tuna'nın kuzeyinde bulunan üç Rumen prensliği Osmanlı Devleti'ne karşı ortak hareket etme kararı almıştır. Ancak bu anlaşmada, Boğdan Voyvodası Aron'un Sigismund Bathory'nin gücüne boyun eğmek istememesi bir takım pürüzlere sebep olmuştur. Aron'un Sigismund ile olan bağı sadece "*Osmanlılara karşı kurulan ittifakta Hristiyanlığın kazancı için kardeşlik ve dostluk*" esasları üzerine kurulu olduğundan taraflar arasında arzu edilen faydayı sağlayacak bir anlaşmaya varılamıyordu⁴. İttifak konusunda Erdel ve Boğdan arasındaki diplomatik kanallarda oluşan tikanıklık, Habsburg imparatoru II. Rudolf'un araya girmesiyle aşılmıştı. En nihayetinde Boğdan Voyvodası Aron, 20 Haziran

² Feridun Emecen "Uzun Savaşların Başlaması (1592-1606) ve Zitvatorok Anlaşması: Dönemin Çağdaş Osmanlı Kaynaklarının Değerlendirilmesi", *Osmanlı Klasik Çağında Savaş*, Timaş Yay., İstanbul, 2011, s. 279-280.

³ *Călători Străini Despre Țările Române*, (volum ingrijit de Maria Holban și colab.), Editura Științifică, București, 1971, C: III, s. 248-250.

⁴ Constantin Rezașchevici, "Mihai Viteazul și Dacia Lui Sigismund Bathory de la 1595", Muzeul Județan Argeș, *ARGESIS*, Argeș, 2003, Studii și Comuniări, Seria Istorie Tom. XII., s. 158-159.

1594'te Habsburg imparatoru himayesi altında Osmanlılara karşı ittifak içinde olacağına dair söz vermiştir⁵.

Hukuken hükümler olan Osmanlı Devleti'ne karşı isyan etmek için prensipte anlaşan Rumen voyvodaları, 1594 yılı sonbaharında üç farklı koldan imparatorluğun stratejik noktalarına saldırılar düzenlemişlerdir. İmparatorluğun kuzeybatı sınırlarında gerçekleşen bu başkaldırı, yereldeki dengeleri bozmakla birlikte Osmanlı-Habsburg savaşlarının gelişim seyrini doğrudan etkilemesi bakımından kayda değer sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Uzun Savaşlar dönemindeki hengâmede, tarihsel bağlar gerekçe gösterilerek meşru bir zemine oturtulan Erdel'in Temeşvar'ı geri almaya yönelik girişimleri, Tuna hattındaki hareketliliğin önemli gündem maddelerinden birini oluşturmaktadır. Rumen tarih literatüründe, Osmanlı kaynaklarındaki bulgulara yer verilmeden tek taraflı bir bakış açısıyla Sigismund Bathory'in Temeşvar'ı yeniden Erdel hâkimiyetine almak için yaptığı girişimler bazı çalışmalara konu edilmiştir. Bu çalışmalardan birinde Rumen tarihçi Aurel Decei, "*Încercările Lui Sigismund Bathory de A Elibera Banatului și Timișoara de Turci*" adlı makalesinde Banat'ta başlayan Osmanlı karşıtı ayaklanmaların boyutuna dair bazı analizler yapmıştır. Yine bu ayaklanmaların Temeşvar'ın kuşatılması için bir zemin hazırlandığına dikkat çekmekle birlikte kuşatmaya dair birkaç İtalyanca belgeye yer vermiştir. Ion Hategan ise "*Asediul Timișoarei Din Anul 1596 Într-o Relatare Germană de Epocă*" adlı çalışmasında Temeşvar kuşatmasının gelişimine dair Almanca kaynaklardan bazı bilgiler aktarmıştır. Son olarak Theodor Trapcea, Sigismund'un Banat'taki faaliyetlerinden hareketle Temeşvar'a kadar gittiğini ve bu kuşatmanın gelişimi hakkında bir çalışma ortaya koymuştur. Söz konusu bu çalışmalar kapsamında Sigismund Bathory'in Temeşvar'a yönelik faaliyetleri, Rumence literatürle birlikte, Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivleri'ndeki Mühimme Defterlerinin sunduğu veriler, çağdaş kroniklere yansıyan bilgiler ve batılı müelliflerin eserlerinden oluşan kaynakların rehberliğinde çok yönlü bir bakış açısıyla tahlil edilecektir.

1.Eflak-Boğdan İsyanlarına Kısa Bir Bakış

Eflak-Boğdan voyvodalarının Osmanlı siyasetinin yörüngesinde kalmaları, devletin nüfuz ve iktidarıyla doğrudan orantılı bir biçimde gelişim göstermiştir. Uzun Savaşlar döneminde sabık Eflak Voyvodası Kötü Alexandru'nun tahttan ayrılarak yerine 1593 yılında Mihail'in yönetime getirilmesi, Eflak'ın dış politikasında yeni gelişmelere müncer olmuştur. Alexandru'dan sonra büyük umutlarla Eflak'a getirilen Mihail'in Osmanlı merkezinden gelen emirleri yerine getirmemesi ciddi bir hayal kırıklığı yaratmıştır⁶. Şöyle ki; Osmanlılar, Györ/

⁵ Ștefan Andreescu, Relațiile între Habsburgi și Rusia: Misiunea La Moscova A Lui Nicolae Warkotsch (1593), *Revista Istorică*, București, Tom. IV/V-VI, 1993, s. 523.

⁶ Yusuf Heper, "Tuna Yalılarında Mihai Viteazul Tehdidi (1598): Osmanlı-Romen Kaynakları Işığında Yeni Bir Değerlendirme" *Karadeniz Araştırmaları*, XVII/68 (2020), s. 890.

Yanık kalenin alınmasından sonra Erdel'de bulunan Osmanlı güçlerine yardım etmesi için Tuna Beylerinin yanı sıra Eflak-Boğdan voyvodalarına da görev vermişti. Ancak Mihail Voyvoda bu emirleri yerine getirmediği gibi müttefiki olan Aron'a haber yollayarak Osmanlılara karşı girişeceği mücadelenin sinyallerini vermiştir⁷. Osmanlı idaresine bir tepkime olarak 13 Kasım 1594 tarihinde Eflak ve Boğdan'da eş zamanlı olarak başlayan isyanlar, kısa sürede Erdel'den gelen yardımlarla birlikte Tuna Nehri'nin ötesine doğru kaymıştır⁸. Eflak taraflarına gönderilen casuslar tarafından ele alınan ve İstanbul'a ulaştırılan raporlar, bölgedeki hassas gelişmeleri Osmanlı Devleti'nin ciddiyle takip ettiğini göstermesi bakımından önemlidir. Casuslar ulaştırdıkları bilgilerde, Niğbolu ve Zıştoy karşısına çok sayıda çadır kurulduğunu, buralarda tüfekli askerlerin bulunduğunu ve bunların yer yer Niğbolu yakınlarındaki reayanın eşyalarını yağmaladıklarından dolayı buradaki reayanın göçüne zemin hazırladığına dikkat çekmişlerdir. Bu tür aşırıklarla sınırlı kalmayan Eflaklı askerler, Tuna'ya yakın yerlerdeki nehirlere araba yardımı ile 200 den fazla gemi koydukları gibi, Osmanlıların Niğbolu taraflarına köprü yapımı çalışmalarına da zorluklar çıkarmışlardır. Ayrıca Niğbolu Kalesi'nde yeterli barutun olmamasından dolayı iskelede bulunan büyük gemileri ateşe vermişlerdir. Niğbolu sancağının yardımını değerlendiren Osmanlı yöneticileri ise, Hasan Paşa ile Rumeli Beylerbeyinin Vidin'den Niğbolu'ya askerlerle birlikte gelip yardım etmesini istemiştir⁹. Niğbolu taraflarının takviye birlikler aldığı görülen Mihail ise elindeki kuvvetlerle birlikte Yergöğü kalesine saldırmış ancak Ruscuk'tan gelen yardımlar yüzünden şimdilik herhangi bir sonuç elde edememiştir¹⁰.

Boğdan Voyvodası Aron ise, 1595 ilkbaharında Bender Kalesi'ne yönelmiştir. Bender'den gönderilen arzlara bakıldığında Aron'un Bender üzerine geldiğinde kale varoşlarını yakıp yıkıp halkın mallarını yağma ettiği görülmektedir. Hatta bu sırada yakalanan Boğdan esirleri sorgulandığında Aron'un asıl hedefinin büyük topraklarla Büyük Bender Kalesi'ni kuşatma niyetinde olduğu anlaşılmıştı. Osmanlı Devleti, Aron'u durdurmak için harekete geçmiş ve Cafer Paşa serdar tayin edilmiştir. Cafer Paşa gelinceye değin Bender'e yardım etmesi için Akkirman Beyi sorumlu tutulmuştur¹¹. Hatta Akkirman'da bulunan Tatar ağalarına da Aron'un Macar tarafından aldığı yardımlarla Bender'e gelebileceği yönünde uyarılar yapılarak maiyetindeki askerlerle Bender'i savunması

⁷ *Documente Străine Despre Români*, (Culegere de Documente întocmită de Manole Neagoe, Ioana Burlacu vd.), Direcția Generală a Arhivelor Statului din R.S.R., București, 1979, s. 91.

⁸ Cristina Feneșan, *Banatul Ottoman: Studii Istorice*, Editura Ariergarda, Timișoara, 2017, s. 179.

⁹ *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri BOA*, Mühimme Defteri, 934.1, s. 168-169.

¹⁰ *Letopiseșul Cantacuzinesc: Istoria Țării Românești (1290-1690)*, (Ediție Critică Întocmită de C. Grecescu și D. Simonescu), Editura Academiei R.P.R., București, 1960, s. 56.

¹¹ *BOA*, Mühimme Defteri, 934.1, s. 170.

istenmiştir¹². Bu akınlarla ilgili olarak Aron, müttefiki olan Sigismund Bathory'ye yazdığı mektupta, Boğdan ordusunda bulunan Erdel askerlerinden Emeric Becz ve Andrei Barcsai¹³ önderliğinde Bender'i kuşattığını fakat yoğun kuşatmadan sonra ele geçirilemediğini yazmıştır. Bu başarısızlığın ardından Aron voyvoda, Tatarlar ile savaşmak üzere kendine bağlı bulunan Kazakları Akkirman'a doğru göndermiş¹⁴, ancak Kırım Han'ı Gazi Giray'ın Akkirman'a saldıran Kazaklar üzerine gönderdiği askerlerin gayretleri sayesinde Aron'a bağlı bulunan Kazaklar, Akkirman'dan uzaklaştırılmıştır.¹⁵

2.Erdel Voyvodası Sigismund'un Banat'ta Giriştiği Mücadeleler

Eflak bölgesindeki asiler ilk etapta Tuna Yalılarında bulunan Niğbolu'yu, Boğdan'dakiler ise Bender ve Akkirman taraflarını hedef almışken, Erdel Voyvodası Sigismund Bathory¹⁶ ise Osmanlı hâkimiyetinde olan Temeşvar'ın da bulunduğu Banat bölgesine odaklanmıştır¹⁷. Osmanlı hâkimiyetinde bulunan Banat bölgesi için aceleci davranmayan Sigismund, bu bölgede gerçekleştireceği saldırıların alt yapısını 1594 yılı baharında hazırlamıştır. İlk evvela Banat'ta Osmanlı egemenliğinde bulunan Sırp ve Rumen gibi Hıristiyan ahaliyi isyana teşvik etme girişiminde bulunarak, Banat'taki tansiyonu kendi lehine artırma çabası içerisine girmiştir. Banat'taki hazırlıklar hakkında Erdel komutanı Moise Sekelli'ye bilgi veren Sava Banı Tudor, Eflak Voyvodası Mihail'in Virşet'e kadar geldiğini ve burada 1.000 civarında toplanan kişilerle karşılaştığını ifade etmiştir. Bunun yanı sıra Banat bölgesinin çeşitli yerlerine haberler salındığını

¹² BOA, Mühimme Defteri, 934.1, s. 165.

¹³ Eflak ve Boğdan'da görülen isyanlarla ilgili olarak Sigismund, yardım amaçlı olarak Eflak'a Mihail Horwath önderliğinde bir birlik gönderirken, Boğdan'a ise Andrei Barcsai'yi göndermiştir. Kalvenist bir Rumen soylusu olan A. Barcsai Sigismund'un Erdel'de güvendiği isimlerin birisidir. Bu yüzden Aron'un tahtın alınmasından sonra Boğdan'da Ştefan Razvan'a destek sağlaması için gönderilen atlı birliklerin başında bulunmuştur. Bk. Sorin Bulboacă, "Banii Lugoşului și Caransebeşului în Secolele XVI-XVII", *Banatica*, 2018, s. 310.

¹⁴ Nicolae Iorga, *Istoria Lui Mihai Viteazul*, Editura Militară, București, 1968, s. 145-146.

¹⁵ Kâtib Çelebi, *Fezleke (1000-1065/1591-1655)*, (Haz.) Zeynep Aycibin, Çamlıca, İstanbul, 2016, C. I: s. 67; Nâimâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, (Haz.) Mehmed İpşirli, Ankara, 2007, C: I, s. 87.

¹⁶ Erdel'de Bathory ailesine mensup olan Sigismund, Erdel Voyvodalığında görev yapmış olan Ştefan Bathory'in yeğenidir. Ştefan Bathory, 1576 yılında Osmanlı yardımıyla Lehistan Kralı olunca onun yerine kardeşi Cristofor Bathory geçmiş ve 1581 yılında onun ölümüyle birlikte Erdel Voyvodası olmuştur. Bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı *Osmanlı Tarihi*, III. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, C: II. Kısım: XVI. Yüzyıl Ortalarından XVII. Yüzyıl Sonuna Kadar, s. 47.

¹⁷ Gheorghe Cantacuzino, Mihai Maxim vd., *Istoria Militară A Poporului Român, Epoca De Glorie A Oastei Celei Mari. A Doua Jumătate A Secolului Al XIV-lea-Prima Jumătate A Secolului Al XVI-lea*, Editura Militară, București, 1986, C: II, s. 141.

ve bu sayının 5-6.000 civarına çıkması için uğraşlar verildiğini söylemesi¹⁸ Banat'ta yapılan hazırlıkları kanıtlamaktadır. Bu haberden hemen sonra 24 Haziran 1594 tarihinde Banat'taki Hristiyan azınlıkların isyana hazır olduklarına dikkat çeken Sigismund, Temeşvar ve yöresinde bulunan beylerin bu olaylara karşı sabırlarının kalmadığından bahisle Banat'ta artan huzursuzluğu gözler önüne sermiştir¹⁹.

Banat'taki huzursuzlukların artmasında bölgede sözü geçen ve güvenilir kişi olan Deva Kaptanı Francisc Geszty ile Lugoj Banı Gheorghe Palatici'nin rolü büyüktür. Sözüünü ettiğimiz kişiler, Banat'ta Osmanlı iradesinden hoşnut olmayan göçmen ve haydut gibi kimseleri Sigismund lehine değerlendirerek organize etmeyi başarmıştır. Bunun yanı sıra F. Geszty'in komutan sıfatıyla bu grupları askeri birliklere dönüştürmesi, Erdel'in Banat'taki şansını artıran bir etken olmuştur²⁰. Öte yandan Habsburgların 1593-94 kışında Macaristan'da Osmanlı Devleti'ne karşı aldığı müteselsil galibiyetler ve bu savaşlarda Habsburg ordusunun teknik üstünlüğünün anlaşılması, Banat'taki Rumen, Sırp, Bulgar gibi azınlık grupları cesaretlendiren bir diğer etken olmuştur. Habsburg cephesinde Osmanlı aleyhine gelişen bu koşulları iyi kullanan Gheorghe Palatici, emrindeki azınlık gruplara seslenerek bu Erdel Prenslığı adına Eflak ve Boğdan voyvodalıklarının harekete geçeceğini ve bu avantajı iyi kullanmak gerektiği konusunda ikna edici konuşmalar yapmıştır. G. Palatici'nin fitilini ateşlediği bu olaylar, Erdel-Temeşvar sınırını hayli hareketlendirmiştir. Sayıları gittikçe artan gruplar, Erdel sınırı üzerinde bulunan Osmanlı kalelerine yardım sağlayan konvoylara büyük zarar vererek bu isyanı başlatmışlardır²¹. Osmanlı'ya karşı ayaklanan azınlık gruplar, Banat bölgesinde bulunan Făget, Şiria ve Lipova gibi yerlerin kontrolünü kısa bir süreliğine de olsa ele geçirirler de, bu durum uzun sürmemiştir²².

Banat'ta görülen bu olaylar esnasında Sigismund, Osmanlı merkezinin dikkatini çekmemek için şimdilik sessiz kalmayı tercih etmesi tesadüfi değildir. Çünkü Erdel yönetiminde yer alan turcofil/Osmanlı yanlısı soyluların onu her an İstanbul'a şikâyet etme ve onun planlarını açığa çıkarma ihtimali bulunmaktaydı. Bu sebeple Sigismund, Macaristan'da baş gösteren Habsburg saldırılarını manipüle etmek için Habsburg ordusunun gün be gün Temeşvar sınırına

¹⁸ A. Veress, *Documente Privitoare la Istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești: Acte și Scrisori*, Cartea Românească, București, 1932, C: IV (1593-1595), s. 78.

¹⁹ A. Veress, *Documente*, IV, s. 85; C. Feneşan, *Banatul Ottoman: Studii Istorice*, s. 205. Banat'taki gayr-i müslim tebaanın isyanına dair Osmanlı kaynaklarında da bazı bilgiler mevcuttur. Bunlardan Naima, Temeşvar Beyi'nin Peşte'ye yardıma gittiği sıralarda Banat'ta artan huzursuzluklar sebebiyle geri dönmek durumunda olduğundan bahsetmektedir. Bk. Naimâ, *Târih*, I, s. 70.

²⁰ C. Feneşan, *Banatul Ottoman: Studii Istorice*, s. 207.

²¹ C. Feneşan, *Banatul Ottoman: Studii Istorice*, s. 208-209.

²² Theodor Trapecea, "Contribuții Inedite Privind Lupta Anti-Ottomană În Banat 1594-1597", *Tibiscum*, IV, Caransebeș, 1986, s. 275.

yaklaştığını ve bu esnada yapılan yağmaların Osmanlı tebaasında bulunan azınlıkları tedirgin ederek isyana sürüklediğini söylemiştir. Üstelik Habsburg tarafından Sigismund'un 40.000 kişilik orduyla Temeşvar'ı kuşatacağına dair söylentiler yayılması, kendisine karşı bir kamuoyu oluşturulduğu izlenimi yaratmıştır. Bu sayede Banat'a dair planlarını bir süre daha gizleyen Sigismund, Osmanlı idarecilerinin dikkatini başka yöne çekmeyi başarmıştır²³. Ancak Gelibolulu Âlî'nin de işaret ettiği üzere Erdel'e gönderilen Osmanlı çavuşu/elçisinin öldürülmesi, Sigismund'un emellerini ortaya çıkardığı gibi onu Osmanlı Devleti ile açıktan mücadele etmeye yöneltmiştir²⁴. Bu olaydan sonra Sigismund kendi sınırına yakın olan güney bölgelerini yeniden ele geçirmek için askeri hazırlıklara girişmiştir. Bu doğrultuda Lipova ve Temeşvar gibi önemli merkezlerin yeniden Erdel hâkimiyeti altına alınması için 6.000 kadar asker Gheorghe Broberly ve Moise Sekelli emrine verilmiştir. Bunlardan Moise Sekelli emri altındaki birlikler, Făget kalesini kuşatmış, fakat kuşatma topları ve atlı birliklerin yetersizliğinden dolayı kale alınamamıştır²⁵. Moise Sekelli'nin aksine Karansebeş Banı olan Gheorghe Broberly emrindeki birlikler Banat'ta hayli ilerleme kaydetmiştir. Gheorghe Broberly'in Karansebeş'te başlattığı saldırılar sonucunda 19 Temmuz 1595 tarihinde Vîrşet ve 22 Temmuz'da da Bocşa alındığı gibi burada bulunan Deli Kurt Ağa öldürülmüştür. Bu saldırılara karşılık olarak Lipova, Göle, Yanova ve Çanad beyleri Erdel içlerine Mureş boyunca akınlar yaparak bunu cezasız bırakmamışlardır. Bu olaylar karşısında şimdilik sessizliğini koruyan Erdel voyvodası Sigismund Bathory, Osmanlılarla Banat'ta girişeceği mücadeleler için hazırlıklara başlamış ve ülkenin seçkin birliklerinden oluşan atlı ve piyadelerini Karansebeş sınırına göndermiştir. Bu birlikler çok geçmeden Temeşvar yolu üzerinde bulunan Făget ve Totvărădia kalelerini ele geçirmiştir. Bizzat Sigismund Bathory'in Banat'ta giriştiği mücadelelere karşı o yörede bulunan Osmanlı Beyleri, Erdel birliklerini Banat bölgesinden uzaklaştırmak için gayret içine girmişlerdir. Sigismund Bathory'in Toscana Dükü Ferdinand'a verdiği bilgilere bakılırsa, Temeşvar, Lipova ve Yanova beylerinden müteşekkil Osmanlı ordusu, Bathory'in ele geçirdiği kaleleri geri almak için karşı ataklara girişmişlerdir. Nitekim Banat'ta bulunan Făget kalesi önünde meydana gelen savaşta Temeşvar beyinin önderliğinde bulunan Osmanlı ordusu yenilmiş ve Osmanlı paşalarının çoğu esir düştüğü gibi Temeşvar Paşası savaştan güçlkle kurtulmayı başarmıştır. Bundan sonraki hedefini “*Şu andan itibaren Türklerin Tuna nehrinin berisinde Temeşvar ve Göle'den sonra ikinci öneme sahip olan Lipova taraflarına gitmeyi düşünüyoruz*” şeklinde açıklamıştır. Sigismund'un Banat bölgesinde bulunan

²³ C. Feneşan, *Banatul Ottoman: Studii Istorice*, s. 214.

²⁴ *Gelibolulu Mustafa Ali ve Kühü'l-Ahbar'ında II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet Devirleri*, (Yay. Haz: Faris Çerçi), C: III, Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri, 2000, s. 681.

²⁵ T. Trapea, *a.g.m.*, s. 276.

Tatarlardan çok çekindiği göze çarpmakla birlikte onların kendisine bir zorluk çıkartmaması halinde Temeşvar önlerine kadar gidebileceğini ifade etmiştir²⁶.

Erdel Voyvodası Sigismund, Banat'ta oldukça hızlı hareket etmiş ve henüz yardım gelmeden Temeşvar'a yakın konumda bulunan Yanova, Lipova, Çanad ve Arad hisarları gibi stratejik öneme sahip olan kaleleri ele geçirmiştir²⁷. Orta Avrupa'da Temeşvar ve Budin gibi stratejik konumda olan yerlerin düşman eline geçmesini istemeyen Osmanlı yönetimi ise 1596 yılı başında bu bölgelere bazı takviyeler yapmıştır. İlk olarak Kırım Hanı Fetih Giray ve askerlerini Erdel tehlikesine karşı Temeşvar'a göndermiştir. Kırım kuvvetlerinin bu bölgeye gönderilmesindeki amaç, Banat'ta isyan üzere olan ve buradaki köy ve kasabalara zarar verenlerin önüne geçmenin²⁸ yanı sıra Temeşvar'a yapılacak olası bir saldırıya mani olmaktır. Öte yandan Cafer Paşa'nın elinde bulundurduğu kuvvetlerden topçu, cebeci ve tüfekli asker ile birlikte acilen Budin'e gitmesi emrini vermiştir. Bunun yanı sıra Bosna Paşa'sı Ahmed Paşa da elindeki 4.000 kadar kuvvetle Temeşvar ve Budin civarlarında teyakkuzda olmasını istemiştir²⁹. Netice itibarıyla Sigismund 1595 yılında Banat üzerine yaptığı saldırılarda Temeşvar'a dair herhangi bir girişimde bulunamamıştır. Bunun nedenleri ise, Erdel kuvvetlerinden bir kısmının Eflak'ta Sinan Paşa'ya karşı mücadele eden Mihail'e yardıma gitmesi ve yaklaşan kış şartlarının kuşatmayı zorlaştıracak olması ve Temeşvar taraflarına gönderilen yardımlar olmalıdır. Söz konusu bu sebeplerden ötürü Sigismund, Temeşvar'a dair planlarını ertelemek durumunda kalmıştır.

3. Temeşvar Kuşatmasına Giden Yol ve Yapılan Hazırlıklar

1596 yılı başlarında Temeşvar'ın kuşatılmasına dair Erdel tarafında bir takım hazırlıklara girişildiğini görmekteyiz. 20 Şubat 1596 tarihinde Erdel konsülü Ştefan Josika³⁰, Prag'da Banat'ta Osmanlıların elinde bulunan kaleleri kuşatma planlarını tartışmaya açmıştır³¹. Bundan çok geçmeden Sebeş Banı

²⁶ Aurel Decei, "Încercările Lui Sigismund Bathory de A Elibera Banatului și Timișoara de Turci", *Tibiscus*, III, Muzeul Banatului Timișoara, 1974, s. 174-175; Reiszig Ede, *Torontál Vármegyé Története*, in Samu Borovszky (szerk.), *Magyarország Vármagyeyi és Városai*, Országos Monografia Társaság, Budapest, 1911, s. 399.

²⁷ Naímă, *Târih*, I, s. 135; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, s. 141.

²⁸ BOA, Mühimme Defteri, 934, s. 19.

²⁹ BOA, Mühimme Defteri, 934, s. 18.

³⁰ Ştefan (Istvan) Josika, Onbeş yıl savaşları süresince Sigismund Bathory'in konsülü olarak görev yapmış bir devlet adamıdır. Aslen Caransebeşli bir Rumen olan Josika, Erdel'de Habsburg politikasını eleştiren isimlerden biri olmasının yanı sıra bu dönemde Erdel'in Habsburg eline düşmesine mani olmuştur. Bk. Marius Diaconescu, "Gândirea Politică A lui Ştefan Josika Cancelarul Principelui Sigismund Bathory", *Acta Transylvanica*, Bucureşti, 2004, C: I, s. 17-18.

³¹ Söz konusu planlar hakkında Ştefan Josika ile bizzat görüşme fırsatı yakalamış olan Cosimo Concino, İtalya'ya yazdığı raporda, Erdel voyvodasının Banat'ta gerçekleştireceği kuşatma planlarına dair herhangi bir detaydan bahsetmezken, sadece bunların hangi taraflara

Gheorghe Broberly kumandasındaki birlikler yeniden Banat bölgesinde görülmeye başlanmıştır. Erdel birlikleri, 1596 yılı baharında İstanbul'a gitmek üzere olan 2.000 kadar Osmanlı askerini pusuya düşürüp Temeşvar beylerbeyini de katletmiş ancak kaleyi kuşatmaya cesaret edememiştir³². Bu sıralarda Sigismund kendisine esir düşen çavuşlardan birini İstanbul'a göndererek beklenmedik isteklerde bulunmuştur. Geçen sene yaptıklarının üstüne bu sene gereği gibi hizmet edemediklerini ve gaflet halinde olmadıklarını beyan etme cüretinde bulunmuştur. Daha da ileri giderek "*Temeşvar eyaleti eskiden bizimdi, eğer murad edilirse, idaresi yine Erdel eline verilsin. Eflak vilayeti dahi verilsin çünkü oranın yöneticileri halka zulüm etmektedirler. Biz yine eskiden olduğu gibi Eflak'ın haraçlarını da gönderelim*" şeklinde arzual göndermiştir³³. Osmanlı müelliflerinden Peçevi ve ondan naklen alıntı yapan Kâtip Çelebi'nin anlattığına göre, Erdel voyvodalığı bu taşkınlıkların üzerine bir de Sinan Paşa ile Eflak'ta mücadeleye girişen Mihail ve Ştefan Râzvan'ı kollamakla kalmayıp onları iade etmemiş ve kendisine gönderilen emirlere cüretkar cevaplar yolladıktan hemen sonra Temeşvar'a yönelmiştir³⁴.

Sigismund'un Temeşvar ve Göle taraflarına gelmeden evvel Erdel'de ciddi hazırlık içerisine girdiğini görmekteyiz. Bu hazırlıklara değinen bir İtalyan rapor, Temeşvar'ı kuşatmak için sabırsızlıkla bekleyen Sigismund'un başkent Alba Iulia'da bulunan birliklerle askeri bir geçit düzenlediğine ve bu geçitte 12 kuşatma topunun yanı sıra birçok cephane hazırlandığına dikkat çekmekle birlikte bu hazırlıkların Temeşvar üzerine olacağını işaret etmektedir³⁵. Buna benzer şekilde C. Spontoni, Sigismund'un bir önceki yıl (1595) çok kayıp yaşamasına rağmen, Erdel'den çok sayıda asker topladığını (24.000 civarı) ve bu birliklerin Temeşvar ile Göle taraflarına hareket edeceğini söylemiştir³⁶. Nitekim hazırlıklarını tamamlayan Sigismund, 10 Mayıs 1596 tarihinde 20.000 civarındaki bir askerle başkent Alba Iulia'dan Temeşvar'a doğru hareket etmiştir. 26 Mayıs'ta Temeşvar yolu üzeride olan Ilia'ya varan Erdel birlikleri, aniden yağın yağmurlara yakalanmışlar ve ilerlemekte bir hayli güçlük

---

yapılacağına dair bilgiler vermiştir. Bk. A. Veress, *Documente Privitoare la Istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești: Acte și Scrisori*, Cartea Românească, București, 1932, C: V (1596-1599), s. 13-14.

³² Ion Hațegan, "Vilayetul de Timișoara: 1552-1716", *Cronologia Banatului II/2*, Editura Banatul și Artpress, Timișoara, 2005, s. 120.

³³ Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (971-1003/1563-1595)*, (Haz: Mehmet İpşirli), 2. Baskı, TTK, Ankara, 1999, C: II, s. 563-564.

³⁴ Kâtip Çelebi, *Fezleke*, I, s. 91; İbrahim Peçevi *Tarih*, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1866, C: II, s. 174-175.

³⁵ Hurmuzaki, *Documente Privitoare la Istoria Românilor*, C: III/II (1576-1600), București, 1888, s. 194-195.

³⁶ Ciro Spontoni, *Historia Della Transilvania*, Venetia, 1638, s. 53.

yaşamışlardır³⁷. Bu sıralarda Temeşvar yolu üzerinde bulunan Lipova Kalesi³⁸ üzerine Türk-Tatar ordularının hücumları yeniden başlamıştır. Osmanlı-Tatar ordusu kaleyi geri almak için bu sefer yanlarında sekiz büyük top ve sekiz araba dolusu barut getirmişlerdir³⁹. Kuşatmanın seyrine dair kapsamlı bilgi veren bir İtalyan rapor, Süleyman Paşa komutasında olan Türk-Tatar birliklerinin kuşatma toplarıyla kale surlarını dövmeye başladığını ancak Lipova Kalesi'ni koruyan G. Broberly komutasındaki 3.500 civarındaki askerin, gündüzleri Türk-Tatar ordusunu geri püskürtüp, geceleri ise yıkılan surları tamir etme gayreti içersine girdiğinden bahisle kale muhasarasının şiddetle geçtiğinden bahsetmektedir⁴⁰.

Netice itibariyle Lipova kuşatmasına bir hayli fazla olan Türk-Tatar ordusu, Gheorghe Broberly emrinde korunan kaleyi almaya muvaffak olamamıştır⁴¹. İngiliz tarihçi Knolles'e göre, Osmanlıların Lipova önünde başarısız olmasında Gheorghe Broberly'in kuşatma öncesinde kaleyi güçlendirmeye yönelik yaptığı hazırlıkların rolü büyüktür. G. Broberly, Lipova savunmasının zayıf olduğunu bildiğinden Erdel'den iyi donanımlı 4.000 kadar askerin acilen Lipova Kalesi'ne gönderilmesini talep etmiştir. Bu bağlamda Erdel'den zamanında gelen bu yardımlar, Osmanlı-Tatar askerlerini Erdel Voyvodası Sigismund'un Temeşvar'a gelişine değin oyalamıştır. Lipova Kalesi önündeki Türk-Tatar güçlerini püskürten Sigismund ise buranın az ilerisinde bulunan Felnak Kalesi'ni aldıktan sonra yönünü Temeşvar'a çevirmiştir⁴². Düşmanın Temeşvar önlerine doğru yol aldığını Banat bölgesinde bulunan casuslardan öğrenen İstanbul yönetimi, o sıralarda Budin'de bulunan Cafer Paşa'ya gönderdiği mektupta, hareket stratejilerine dair önemli ayrıntılar aktarmıştır. Kırım Hanı Fetih Giray ve kuvvetlerinin kendisine katılmasından sonra, küffâr-ı hâksârın bir bölüğünün Budin-Peşte ve İstolni Belgradı'na, bir bölüğünün Sigetvar, Kapoşvar ve Peçuy'da bulunan köprüler üzerine ve bir bölüğünün de

³⁷ I. Haşegan, "Vilayetul de Timişoara: 1552-1716", s. 120. Topçular Kâtibine göre bu rakam 40.000 dolaylarındadır. Bk. *Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadrî) Efendi Târîhi (Metin ve Tahlil)*, (Haz.) Ziya Yılmaz, TTK, Ankara, 2003, C: I, s. 114.

³⁸ Lipova Kalesi, Eylül 1595 yılı başlarında Erdel güçleri tarafından Osmanlılardan alınmıştır. Bk: Mihai Maxim, "Lipova", *DIA*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2003, C: XXVII, 194. Lipova kalesinin 1595 yılında düşmesiyle ilgili olarak Selaniki, Erdel Beyi Sigismund'un Banat'taki Hristiyanları uyandırdığına vurgu yaparak, Lipova'ya yöneldiğini ve sancak beyini öldürtüp kaleyi ele geçirdiğini yazmıştır. Selaniki, *Târîh*, II, s. 518.

³⁹ Ion Haşegan, "Vilayetul de Timişoara: 1552-1716", s. 121.

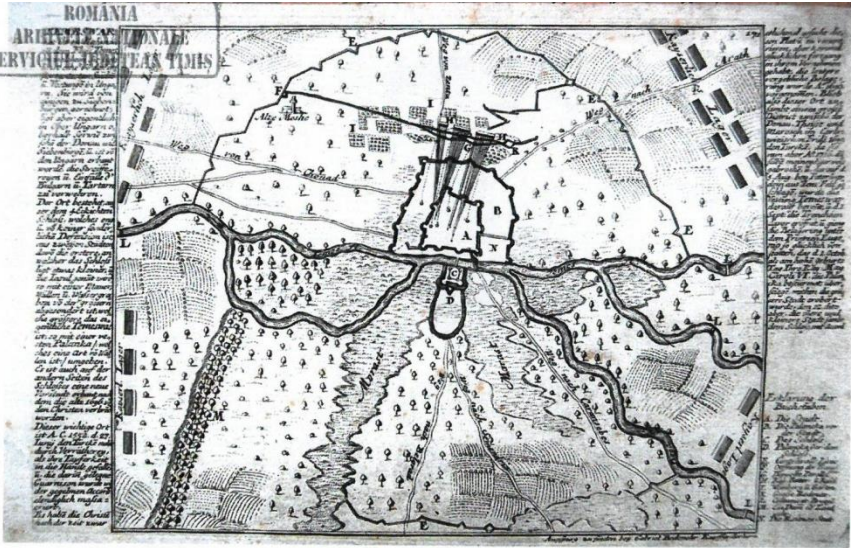
⁴⁰ Hurmuzaki, *Documente*, C: III/II, s. 190. Türk-Tatar askerleri tarafından kuşatılan Lipova kalesinden bahseden bir başka rapora göre, Lipova'ya gün aşırı adam gitmekle birlikte, Marko (Deli Marcho) önderliğinde 2.000 civarı bir birliğin daha gönderildiğini ve sonra bu birliklerin Temeşvar'a kaydırıldığı ifade edilmektedir. Bk. Veress, *Documente*, C: V, s. 17.

⁴¹ Richard Knolles, *The Generall Historie of The Turkes*, London, 1603, s. 1090. İngiliz tarihçisi Knolles'e göre Osmanlı-Tatar kuvvetlerinin miktarı 14.000 civarında iken Lipova Kalesi'nin koruyan Erdel askerlerinin sayısı 8.000 civarındadır. Bk aynı yer.

⁴² Ion Haşegan, "Asediul Timişoarei Din Anul 1596 Într-o Relatare Germană de Epocă", *Tibiscum*, XI, Caransebeş, 2003, s. 334; Knolles, *a.g.e.*, s. 1090-1091.

Banat bölgesinde bulunan Çanad, Göle ve Temeşvar üzerine geldiklerini haber vermiştir⁴³. Bu bilgilere ek olarak Kırım Hanı Gazi Giray, Banat civarında küffâr-ı hâksârın hareketinin geçen seneden hayli fazla olduğuna dikkat çekmekle birlikte, Erdel Beyi Sigismund ve Arad Kaptanı'nın Lipova'ya gelip ondan iki konak⁴⁴ beride bulunan Temeşvar'ı kuşatma altına aldığından acil askere ihtiyaç duyulduğu haberini vermiştir. Gazi Giray'ın mektubu doğrultusunda hemen hazırlıklara girişen Osmanlı yönetiminin aldığı ilk tedbirlerden biri Temeşvar savunmasını Cafer Paşa'nın sorumluluğuna bırakması olmuştur. Bu tedbirlere ek olarak Anadolu, Karaman, Sivas, Maraş, Halep ve Şam askerlerinin bir biri ardınca Tuna'ya sevk edilmesi için gerekli yerlere emirler gönderilmiştir⁴⁵.

Harita 1: Erdel Birliklerinin 1596 yılında Temeşvar'a kuzeyden geldiklerini gösterir.

Nr. inv. 22 - Asedierea Timisoarei de către armata Principelui lui Sigismund Bathory, 1596, Augsburg, Mair, Alexander, Gravură cu acul

(Kaynak: Vicol 2017: resim XXIII)

Erdel güçlerinin Sigismund önderliğinde Temeşvar üzerine geldiği esnada Osmanlı yöneticilerinin duyduğu asıl endişe, kalede çok az sayıda askerin olması nedeniyle ortaya çıkan savunma zafiyetiydi. Nitekim Osmanlı

⁴³ BOA, Mühimme Defteri, 934.2, h. 10.

⁴⁴ Cemal Çetin'in yaptığı araştırmaya göre bir konak 45.480 metreye tekabül etmektedir. Bundan hareketle iki konak yaklaşık 91 km ye denk gelmektedir. Bk. Cemal Çetin, "Osmanlılarda Mesafe Ölçümü ve Tarihi Süreci", Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Selçuk Üniversitesi Matbaası, Eylül 2013, ss. 443-463.

⁴⁵ BOA, Mühimme Defteri, 934.2, h. 28.

müelliflerinden Selaniki de bu tür sıkıntılara dikkat çekmiştir. Selanikî'ye göre; Banat bölgesine çok yönlü saldırı gerçekleştiren Erdel güçlerinin Temeşvar'dan başka Göle taraflarına geldiklerini ancak buraları muhafaza edecek asker erinin kalmadığından bahisle Banat'ta bulunan Osmanlı kalelerinin tehlikeye açık olduğunu ifade etmiştir⁴⁶. Kroniklerde işaret edilen bu tarz aksaklıklarla ilgili olarak Osmanlı belgelerine daha ayrıntılı bilgilerin yansıdığını ve dönem kaynaklarını teyit ettiğini görmekteyiz. Temeşvar'a gitmesi istenilen Cafer Paşa'ya gönderilen hükümden Budin taraflarında 9.000 yeniçeriden ancak 600 kişinin mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Cafer Paşa emrine verilen 3.000 civarı yeniçerinin gelmediği gibi bölük halkının kışlalarda olduğu ve ulufelerinin ödenmediği gerekçe gösterilerek askerlerin isteksizliğine dikkat çekilmektedir. Bu durumu telafi için ise Fetih Giray emrinde bulunan Tatar askerinden müteşekkil tüfekli ve atlı askerlerin Temeşvar, Göle ve Solnuk civarlarına gönderilmiştir. Ancak Temeşvar'da bulunan Tatar birliklerinden bir kısmı, Erdel askerlerinin yoğun tüfek saldırısına maruz kaldığı ve dayanmalarının zor olduğundan söz edilmektedir. Bu bakımdan Temeşvar'daki birliklere destek olarak gidecek Tatar askerinin Tuna'dan geçip oraya varmasının altı ya da yedi güne varacağı ön görüldüğünden, ayrıca Rumeli beylerbeyinin elinde bulundurduğu kapıkulu halkı ve yeniçerilerden birkaç bin kadarının Temeşvar'a yetişmesi istenmiştir. Fakat Rumeli beylerbeyi Hasan Paşa'nın bizzat Eflak seferinde olmasından dolayı Temeşvar'a asker gönderilmesi çok zora girmiştir. Bunun yerine İstanbul'da sağ ulufecilerin ağası olan Ahmed Ağa, cümle bölük halkına tayin olunmuştur. Temeşvar'daki durumun aciliyetinden dolayı Budin, Temeşvar ve Tuna Yalılarına tayin olanlar ile kışlamaya mevcut olan askerlerin acilen gönderilmesi tembihlenmiştir. Öte yandan o taraflarda bulunan zûema, erbâb-ı tımarlar, çavuş ve kâtiplerin top yekûn Cafer Paşayla hizmete gitmesi emredilmiştir⁴⁷. Belgrat'ta bulunan Cafer Paşa'ya verilen bu emrin yanı sıra elinde bulundurduğu topçu ve cebeci vs. dahil olmak üzere 2.500-3.000 kadar tüfekli askeri derhal Temeşvar taraflarında olan Kırım Hanı Fetih Giray'ın yardıma göndermesi istenmiştir. Ancak Temeşvar önlerinde zor durumda kalan Fetih Giray'ın, kendisine yardım için gelen yeniçerilerin sayısının 200'ü bile bulmadığını merkeze bildirmesi üzerine Osmanlı idarecileri, Cafer Paşa'nın görevini hakkıyla yerine getiremediğine kanaat getirdiğinden kendisini ciddi şekilde uyarılmışlardır. Bu hususla ilgili emirde, eğer Temeşvar'ın bir taşıma bile zarar gelmesi halinde bunlardan kendisinin sorumlu tutulacağını ve ona göre düşünüp bir an evvel Temeşvar'a yardım götürmesi istenmiştir.⁴⁸

⁴⁶ Selânikî, *Târîh*, II, s. 540.

⁴⁷ BOA, Mühimme Defteri, 934.2, h. 10.

⁴⁸ BOA, Mühimme Defteri, 934.2, h. 29.

4. Temeşvar Kuşatmasının Başlaması (1596)

Batılı kaynaklara göre 9-10 Temmuz 1596 tarihinde başlayan Temeşvar kuşatmasında Erdel birliklerinin ilk etapta üç bölük halinde ve 20 büyük topla, Temeşvar önüne geldikleri görülmektedir⁴⁹. Erdel ordusunun Lipova'dan sonra aniden Temeşvar'a gelişi bir panik havası oluşturmuş, kale varoşunda bulunan herkes kaleye kapanırken, az sayıdaki Tatar askeri de ormanlık alana doğru yönelmiştir. Ancak Tatar kuvvetleri gün aşırı bu alandan çıkarak, gerilla usulüyle saldırıp Erdel ordusunun ikmal yollarına büyük zarar vermişlerdir. Bu esnada Sigismund, Temeşvar'a yardım için gönderilen 10.000 civarı askerin kaleye girişine engel olmuş ve elinde bulundurduğu atlı birliklerle onları takip ettirerek Tisa Nehri'ne kadar geri sürmüştür⁵⁰. Temeşvar Kalesi'ne gelen bu yardımların önü kesildikten sonra Sigismund, kuşatma için Galad ve Sarad arasına yerleştirdiği büyük toplarla kale önünde büyük hendekler açmış ve hatta Temeşvar Kalesi'nde bulunan Türk topçularını büyük ölçüde susturmuştur. Top atışındaki üstünlük dolayısıyla 13 Temmuz'da Temeşvar Kalesi'nin dış varoşu ele geçirilmiş ve bu olaydan hemen sonra iki burç arasındaki duvarlar yıkılmıştır. Ateşli silahların yardımıyla buradan içeri giren Gaspar Kornis, karşı tarafa büyük zayıat vermiştir⁵¹.

Bu başarılarından cesaret alan Sigismund, 17 Temmuz'da kaleye genel saldırı emrini vermiş, ancak gecenin üçünde yapılması planlanan ataklar, Tatar Hanı'nın Erdel taburlarına saldıracağı söylentileri üzerine ertelenmiştir. Bu yüzden ertesi sabah saat 7⁰⁰ sularında Temeşvar kalesine yeniden genel saldırı emri verilmiştir. Bu saldırıyı 200 süvari ve 600 kadar Tatar askeriyle savuşturmayı düşünen Temeşvar Beyi Ahmed Paşa, Erdel tabyasındaki yoğun top atışları yüzünden başarısız olmuştur⁵². Erdel güçlerinin kaleye doğru ilerlemesi üzerine Ahmed Paşa, elinde bulunan 10.000 civarında askerle Erdel birliklerini oyalamayı başarmıştır. Nitekim yoğun denemeler sonrası başarısız olan Erdel birlikleri, Türk ve Tatar askerlerinin gelmesiyle geri çekilmek durumunda kalmışlardır. Yine bu kuşatma esnasında Osmanlıların Erdel güçlerini kalelerden uzak tutmak için yanıcı maddeler kullandıkları ve bunda hayli başarılı oldukları göze çarpmaktadır⁵³. Bu kuşatmaya dair tutulan Dieta

⁴⁹ I. Haşegan, "Asediul Timişoarei Din Anul 1596", s. 334; T. Orgona Angelika, *A Göncruszkai Kornisok Két Generáció Tulélési Stratégiái Az Erdélyi Elitben (1546 k.-1648)*, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Doktori Disszertacio, Budapest, 2007, s. 68. Söz konusu tezde Temeşvar kuşatmasına dair çok detaylı bilgi verilmemekle birlikte, Sigismund ve Gaspar Kornis tarafından kuşatılan Temeşvar'ın 4 gün yoğun top atışına tutulduğu belirtilmektedir. Bu yoğun atıştan sonra Sigismund 15 Temmuz'da kaleye genel saldırı yapması emrini vermiş, fakat Çanad'da beliren Türk-Tatar birliklerinin gelişi, Erdel ordusunda bir paniğe yol açtığı gibi kuşatmanın kaldırılmasına neden olmuştur. Bk aynı yer. Veress, *Documente*, C: V, s. 37-38.

⁵⁰ Veress, *Documente*, C: V, s. 37-38.

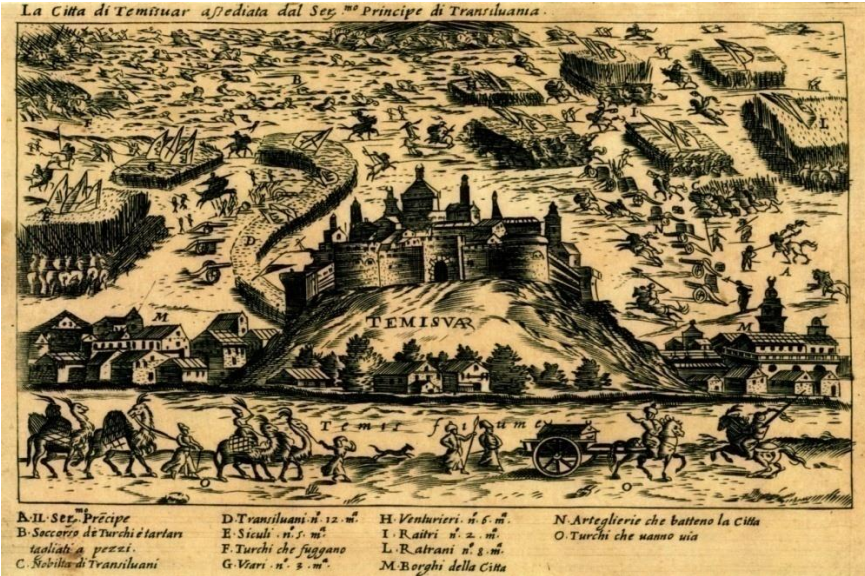
⁵¹ I. Haşegan, "Asediul Timişoarei Din Anul 1596", s. 334; A. Decei, *a.g.m.*, s. 176.

⁵² I. Haşegan, "Asediul Timişoarei Din Anul 1596", s. 335.

⁵³ A. Decei, *a.g.m.*, s. 176.

kararlarını incelediğimizde savaşın gidişatına dair bir bilgi bulunmazken, kuşatma esnasında Erdel ordusunda baş gösteren firarilere dair bazı kararlar mevcuttur. Bunların en belirginini Temeşvar kuşatması esnasında kaçanların Sigismund'un isteği üzerine cezalandırılmalarıydı. Çünkü Erdel ordusu paralı askerlerden müteşekkildi ve bunlar canı pahasına savaşmak zorunda olduğundan 12 Haziran 1596 tarihinde alınan kararla ordudan kaçanlar idamla cezalandırılmıştır. Ancak idam edilen kişinin mal ve mülkü eşi ve çocuklarına miras kalarak, bağlı bulunduğu soyluya hizmetine devam edilmesi istenmiştir⁵⁴.

Resim I: Erdel ordusunun iki yandan Temeşvar'ı top atışına tuttukları görülmektedir.

(Kaynak: Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Têrképtár és Árpád Janso privát kollekcioja)

Temeşvar'daki mücadelelerin tafsilatı ve gelişimi hakkında Peçevi, Naima, Kâtip Çelebi, Hasanbeyzade, Mehmed b. Mehmed ve Gelibolulu Âlî ilginç bir şekilde bilgi vermezken, dönemin çağdaş Osmanlı müelliflerinden sadece Selanikî bu kuşatma esnasında kalede bulunan askerlerin gösterdiği fedakârlıklara bazı bilgiler aktarmıştır. Selaniki, Temeşvar önlerine gelen Erdel voyvodasının toplarla birlikte gece-gündüz kaleyi dövdüğünü ve kaleye kapanan Temeşvar halkının tembellik etmediğinden bahisle içlerinden cengâver birinin gece tebdil-i suretle kaleden aşağı sarkıp ulaklarla İstanbul'dan yardım istediğini yazarak⁵⁵, Cafer Paşa'nın yardımı ulaşana kadar kalenin başarılı bir şekilde

⁵⁴ Szilagyi Sandor, *Monumenta Comitulia Regni Transilvanie*, C: III, Budapesta, 1877, s. 501-504.

⁵⁵ Selânikî, *Târih*, II, s. 540.

savunulduğuna vurgu yapmıştır. Nitekim Belgrad'ta bulunan Cafer Paşa'nın Temeşvar'a geldiğini işiten Sigismund hemen çekilmeyip onun gelmesini beklemiştir⁵⁶. Topçular Kâtibi ve Kâtip Çelebi'nin anlattığına göre; Belgrad'ta Kaya burnu üzerine köprü kuran Cafer Paşa, Semendire, Alacahisar ve Vulçitrın beyleri ve kendi emrine tayin olunan tüfekli kapıkulları ile birlikte Tuna köprüsü üzerinden hareket ederek Temeşvar'a yardıma gitmişlerdir⁵⁷. Cafer Paşa'nın komutasındaki birliklerin yardım için harekete geçtiği esnada Erdel birliklerinin bir kısmı Filek'ten Hatvan kalesi üzerine gelmiş ve kale efradı Cafer Paşa'dan yardım istemiştir. Lakin Cafer Paşa, Temeşvar'daki vaziyetlerden dolayı yardıma gidememiş ve bunun yerine Budin taraflarından asker gönderilmesi gerekmiştir⁵⁸. Netice itibariyle Sigismund, Tatarların geriden yaptığı yıpratıcı saldırılar, II. Rudolf'un kuşatma için verdiği sözleri yerine getirmemesi ve Cafer Paşa komutasındaki ordunun sayıca büyük olduğunu öğrenmesi gibi sebepler üzerine⁵⁹ Temeşvar kuşatmasını kaldırmış ve elindeki birliklerle Lipova'ya çekilmiştir⁶⁰. Temeşvar'da bulunan 2.000 kadar atlı asker Sigismund'u takibe koyulmuştur. Ancak Sigismund bunun farkına vardığında Lipova yolunda çok sayıda silahlı asker bekleterek onları tuzağa düşürmüş ve birçoğu oracıkta şehit edilmiştir⁶¹. Erdel birliklerinin kuşattığı Temeşvar kuşatmasının kaldırılmasında büyük pay sahibi olan Cafer Paşa'nın yeni görevi ise Solnuk/Szolnok civarında bulunan düşman askerini püskürtmek için burada bulunan birliklere katılmak olmuştur. Merkezden bu yönde emir alan Cafer Paşa, Temeşvar'dan dönüp Mureş Nehri'nden geçtikten sonra Solnuk taraflarına hareket etmiştir.⁶²

Erdel Hâkimi Sigismund 1596 yılında giriştiği Temeşvar kuşatmasında Cafer Paşa'nın yerinde ve zamanında yaptığı yardımlar ile kale halkının gayretlerinden dolayı herhangi bir netice elde edememiş ve ertesi yıl tekrar kaleyi muhasara altına almaya karar vermiştir. Bu doğrultuda hazırlıklara girişen Sigismund, bu kuşatma planlarını görüşmek için Gaspar Kornis ve Ştefan Josika'dan oluşan heyeti Habsburg imparatoru II. Rudolf'un yanına göndermiş⁶³ ancak buradan istenilen yardım gelmediği gibi Habsburg tarafı sessiz kalmıştır. Bu esnada İstanbul'dan gelen bir çavuş, Erdel-Temeşvar sınırlarında yeni bir askeri harekâttan uzak durulması gerektiği konusunda Erdel Voyvodalığını ikaz etmiştir. Bu uyarılara aldırmayan Sigismund, Temeşvar'a dair ısrarını sürdürmüştür⁶⁴.

⁵⁶ A. Decei, *a.g.m.*, s. 176.

⁵⁷ Topçular Kâtibi, *Tarih*, I, s. 94; Kâtip Çelebi, *Fezleke*, I, s. 92.

⁵⁸ Topçular Kâtibi, *Tarih*, I, s. 114.

⁵⁹ Batılı kaynaklara göre 60.000 olan bu rakam oldukça abartılı görülmektedir. Bk. I. Haşegan, "*Asediul Timișoarei Din Anul 1596*", s. 334.

⁶⁰ I. Haşegan, "*Prin Timișoara de Odinioară*", s. 76; A. Decei, *a.g.m.*, s. 177.

⁶¹ I. Haşegan, "*Asediul Timișoarei Din Anul 1596*", s. 337.

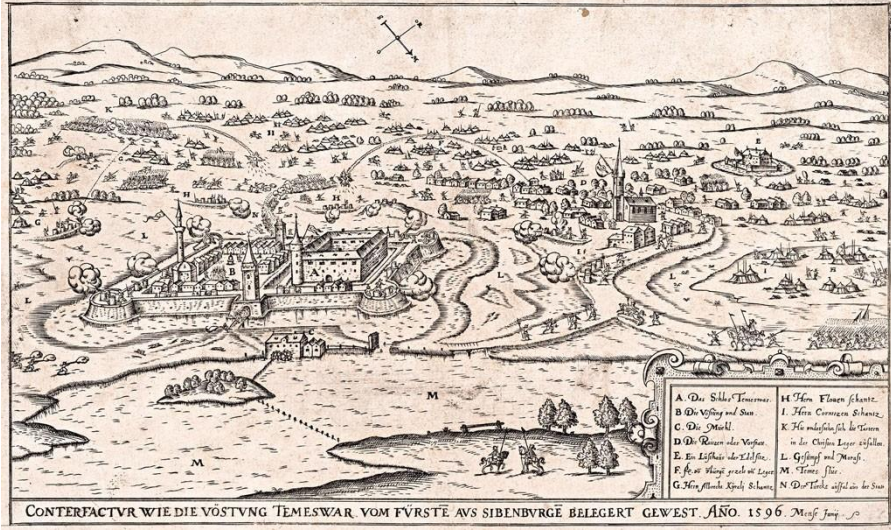
⁶² Topçular Kâtibi, *Tarih*, I, s. 138.

⁶³ Szilágyi Sandor, *Monumenta Comititalia Regni Transilvanie*, C: IV, Budapesta, 1878, s. 6.

⁶⁴ S. Szilágyi, *a.g.e.* C: IV, s. 9.

Harita II: Temeşvar'ın 1596 yılında Erdel Voyvodası Sigismund'un Ordusu Tarafından Kuşatılması.

(Kaynak: Vicol 2016: Resim 1)

Bu seferki kuşatmaya Sigismund bizzat gitmezken, Eflak'ta Sinan Paşa'ya karşı mücadelelerinden tanıdığımız Albert Kiralay ve Ştefan Josica'yı göndermiştir⁶⁵. Bu defa 1597 yılının sonbaharında Lipova önlerinde görülen Erdel ordusu, buraya yakın olan Nädlac Kalesi'ni ele geçirmiştir. Bu sıralarda, G. Broberly ise Erdel ordusunun gelişini beklemeden, Lipova'daki birliklerle Çanad palangasını aldıktan sonra yönünü Temeşvar'a çevirmiştir⁶⁶. Bu yılki kuşatmaya dair kaynaklarda herhangi bir rakam verilmezken Macar tarihçi Szilagyı, Ştefan Josika önderliğindeki ordunun 20.000 piyade ve 8.000 atlı askerden müteşkil olduğuna yer vermiştir⁶⁷. Bunun yanı sıra Erdel ordusu kaleyi kuşatmak için yanlarında 10-12 kuşatma topu götürmüşlerdir. Nitekim 12 Kasım 1597'de kaleyi yoğun top atışına tutan Erdel ordusuna karşı, kale efradı dışarı çıkıp genel saldırı planlamıştır. Yoğun top atışı ile karşılaşan Osmanlılar, geri kaleye kapanmışlardır. Bu sırada kalede mühimmat ve erzak sıkıntısı baş göstermiş ve kalenin dışarıdan yardım almaksızın fazla dayanamayacağı haberleri yayılmıştır. Erdel ordusunun yoğun top atışı, 25 Kasım'da yeni takviyelerle birlikte daha da artmış, ancak Temeşvar halkı açılan gedikleri hızlı

⁶⁵ T. Trapcea, *a.g.m.*, s. 277.

⁶⁶ I. Haşegan, "Vilayetul de Timişoara: 1552-1716", s. 134; S. Borovszky, *a.g.e.*, s. 400.

⁶⁷ Bu bilgilerin yanı sıra Szilagyı, 27 Eylül'de Erdel'den ayrılan ordunun 17 Ekim'de Temeşvar'ı kuşatmaya başladığını ve yaklaşık bir ay Temeşvar önlerinde bulunduğuna iktibas eder. Bk. S. Szilagyı, *a.g.e.*, C: IV, s. 14-16.

bir şekilde kapattığından bir netice vermemiştir⁶⁸. Bölgedeki aksaklıkların giderilmesi için harekete geçen Tiryaki Hasan Paşa, Temeşvar'ın Erdel güçleri tarafından kuşatıldığını ve Banat bölgesine acilen asker gönderilmesini talep etmiş ve bu yardım taleplerine karşılık olarak Sivas Beylerbeyi Mahmud Paşa, Rakka Beylerbeyi Ali ve Adana Beylerbeyi Mehmed Paşa Temeşvar'a yardıma gitmişlerdir⁶⁹. Mehmed b. Mehmed'in anlattığına göre, sözü edilen bu yardımların yanı sıra Bosna askeri ve Rumeli ümerasından Mahmud Paşa'ya yardım gönderilmesi için gerekli yerlere emir gönderilmiştir. Mahmud Paşa ise 2 Rebiü'l-ahir 1006/12 Kasım 1597 tarihinde yardım için yola çıkmıştır. Tuna'dan karşıya geçişler için köprü kurulmuş ve üç gün içerisinde tamamlanan köprüler sayesinde askerler karşıya geçirilmiştir. Buradan Gürz İlyas Tepesine kurulan ordu, Vaç civarlarında Erdel kuvvetlerine zayıt verdirerek onları geri püskürtmüştür⁷⁰. Osmanlı ve Batılı kaynaklar 1597 yılındaki Temeşvar kuşatmasının niçin kaldırıldığına dair herhangi bir bilgi vermezken⁷¹, Erdel tarihçisi Miles, Temeşvar kuşatmasına katılan Ştefan Josika'nın anti-Habsburg taraftarı olmasından yola çıkarak, kuşatmadaki başarısızlığı Ştefan Josika'nın isteksizliğine yormuştur⁷². Ştefan Josika'nın anti-habsburg taraftarı olduğu göz önüne alındığında bu yorum gayet mantıklı görünmekle birlikte, Temeşvar muhasarasının kaldırılmasında Osmanlı müelliflerinden Naima ve Mehmed b. Mehmed'in sözü ettiği yardımların payı büyük olmalıdır.

Sonuç

Erdel Voyvodası Sigismund, Osmanlıların bu dönemde hem Habsburg hem de Eflak-Boğdan isyanlarıyla meşgul olmasını fırsat bilerek Banat bölgesine saldırmış ve ataklarını Temeşvar'a kadar götürmüştür. Erdel ve Habsburg birlikleri, 1595-96 yılında Osmanlı'nın Habsburlara karşı olan savunma hattını yarmış ve Arad, Çanad, Lipova gibi önemli merkezlerin yanı sıra Szarvas, Szentiklos ve Bekes gibi önemli yerlerin kontrolünü ele geçirmişlerdir⁷³. Bunun yanında Temeşvar çevresinde bulunan Făget, Varădia de Mureş, Eperjes, Şoimuş, Felnac, Şiria, Çanad, Pâncota ve Yanova gibi birçok yer Erdel eline geçmiştir. Bu başarılardan güç alan Erdel birlikleri daha da ileri giderek

⁶⁸ I. Haşegan, "Prin Timișoara de Odinioară", s. 77.

⁶⁹ Naima, *Tarih*, I.s. 128, 130.

⁷⁰ Mehmed b. Mehmed er- Rûmî, *Nühbetü't-Tevârih ve'l Ahbâr*, (Haz.) Abdurrahman Sağırlı, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2000, s. 487.

⁷¹ Bu hususta Osmanlı kaynakları sessizliğini korurken, Sagredo yaklaşık 40 gün Temeşvar'da bulunan Erdel ordusuna karşı kale efradının iyi savunma yaptığını ve amansız süren yağmurlar sebebiyle Ştefan Josika'nın kuşatmayı kaldırdığını yazar. Bk. Giovanni Sagredo, *Memorie Istoriche de Monarchi Ottomani*, Bologna, (M.DC.LXXIV) 1674, s. 465.

⁷² T. Trapcea, *a.g.m.*, s. 277.

⁷³ B. Sudar, "The Principality of Transilvania and The Ottoman Province of Eger 1596-1660", *Tributaries and Peripheries of the Ottoman Empire*, Leiden-Boston: Brill, 2020, s. 137.

Temeşvar ve Göle gibi önemli bir konumda bulunan Osmanlı garnizonunu tehdit etmeye başlamıştır⁷⁴. Anlaşılan o ki, Osmanlı Devleti'nin bölgedeki hâkimiyetinin hassas bir denge üzerine kurulu olduğu, iç veya dış istikrarsızlıkların artmasıyla birlikte bu dengeyi bozmak için yerel güç odaklı hareketler daha tehditkâr hale geldiğini görmekteyiz. Bu bağlamda Erdel birlikleri tarafından 1596 ve 1597 yıllarında iki kez kuşatılan Temeşvar Kalesi, Osmanlı yönetiminin yerinde ve zamanında gönderdiği yardımlar sayesinde kurtulabilmiştir. Bu yüzden Erdel'in Banat'ta artan tehdidine karşılık olarak, Satıcı Mehmed Paşa komutasında Erdel üzerine düzenlenen seferin ana sebeplerinden birisi de Temeşvar'ın elde tutulmak istenmesidir. Nitekim Kâtip Çelebi, 1598 yılında Satıcı Mehmet Paşa'nın Erdel seferine çıkmasının asıl sebebinin asi voyvoda Sigismund'un dize getirilmesi olarak yorumlamıştır⁷⁵. Yine Erdel üzerine sefer düzenlenmesinde Temeşvar ve Göle ağalarının teşvikleri etkili olduğu gibi, Kırım Hanının da bu sefer esnasında Alaman dağlarında daha kolay hareket edeceği dolayısıyla Estergon'un fethini kolaylaştıracağına dair istekleri etkili olmuştur⁷⁶. Bu doğrultuda Satıcı Mehmed Paşa, 1598 yılında Varad kalesi muha-sarasına giderken, Temeşvar çevresinde bulunan Lipova, Çanad, Arad gibi önemli kaleleri ele geçirerek⁷⁷, Erdel voyvodalığının Banat'ta kısa süren hâkimiyetine son vermiştir. Satıcı Mehmed Paşa'nın bu faaliyetleri Erdel'in tekrar Temeşvar'a kadar gelmesine mani olduğu gibi, Osmanlı'ya karşı savaşan Erdel voyvodalığına da büyük darbe vurmuştur. Son olarak Satıcı Mehmed Paşa'nın Erdel'de Varad kuşatması ile meşgul olması en çok Eflak voyvodası Mihail'in işine yaramış ve O bu fırsattan istifade ederek askerlerini Tuna Yahılarına göndererek bir müddet Osmanlı idarecilerinin başını ağrıtmıştır⁷⁸.

KAYNAKLAR

1.Arşiv Kaynakları

a. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BOA)

Mühimme Defteri Numara 934.1 (1003/1594-1595)

Mühimme Defteri Numara 934.2 (1004/1595-1596)

Mühimme Defteri Numara 934 (1004/1595-1596)

⁷⁴ Cristina Feneşan, *Vilayetul Timișoara (1552-1716)*, Editura Ariergarda, Timișoara, 2014, s. 232.

⁷⁵ Kâtip Çelebi, *Fezleke*, I, s. 146-147.

⁷⁶ Feridun Emecen, Onbeş Yıl Savaşları Tarihinden Bir Safha: Osmanlı Kaynaklarına Göre 1598 Varad Seferi", *Osmanlı Klasik Çağında Savaş*, 2. Baskı, Timaş Yay., İstanbul, 2011, s. 240-241.

⁷⁷ Kâtip Çelebi, *Fezleke*, I, s. 146-147.

⁷⁸ Mihail'in 1598 yılında Tuna Yahılarında gerçekleştirdiği baskınların tafsilatı için bk. Y. Heper, *a.g.m.*, s. 892.

2. Diğ er Kaynaklar

ANDREESCU, Ștefan, Relați ile între Habsburgi și Rusia: Misiunea La Moscova A Lui Nicolae Warkotsch (1593), *Revista Istorică*, Tom. IV/V-VI, București 1993, ss. 511-537.

ANGELİKA, Orgona, *A Göncruszkai Kornisok Két Generáció Tulélési Stratégiái Az Erdélyi Elitben (1546 k.-1648)*, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Doktori Disszertacio, Budapest 2007.

BOROVSKY, Samu (szerk.), *Magyarország Vármagyei és Városai*, Országos Monografia Társaság, Budapest 1911.

BULBOACĂ, Sorin, "Banii Lugojului și Caransebeșului în Secolele XVI-XVII", *Banatica*, 2018, ss. 297-320.

Călători Străini Despre Țările Române, (Volum înrijit de Maria Holban și colab.), C: III, Editura Științifică, București, 1971,

CANTACUZİNO, Gheorghe, Mihai Maxim v.d., *Istoria Militară A Poporului Român*, Epoca de Glorie A Oastei Celei Mari. A Doua Jumătate A Secolului Al XIV-lea-Prima Jumătate A Secolului Al XVI-lea, C: II, Editura Militară, București 1986.

Ciro Spontoni, *Historia Della Transilvania*, Venetia, Appresso Giacomo Sarzina, MDCXXXVIII (1638).

ÇETİN, Cemal, "Osmanlılarda Mesafe Ölçümü ve Tarihi Süreci", Tarihçiliğ e Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Nejat Göyünç'e Armağan, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Selçuk Üniversitesi Matbaası, Eylül 2013, ss. 443-463.

DECEI, Aurel, "Încercările Lui Sigismund Bathory de A Elibera Banatului și Timișoara de Turci", *Tibiscus*, III, Muzeul Banatului, Timișoara 1974, ss. 171-180.

DİACONESCU, Marius, "Gândirea Politică A lui Ștefan Josika Cancelarul Principelui Sigismund Bathory", *Acta Transylvanica*, C: 1, Editura Scriptorum, București 2004, ss. 17-42.

Documente Străine Despre Români, (Culegere de Documente întocmită de Manole Neagoe, Ioana Burlacu vd.), Direcția Generală a Arhivelor Statului din R.S.R., București 1979.

EMECEN, Feridun, "Uzun Savaşların Başlaması (1592-1606) ve Zitvatorok Anlaşması: Dönemin Çağdaş Osmanlı Kaynaklarının Değ erlendirilmesi", *Osmanlı Klasik Çağ ında Savaş*, Timaş Yay, İstanbul 2011, ss. 279-295.

_____, Onbeş Yıl Savaşları Tarihinden Bir Safha: Osmanlı Kaynaklarına Göre 1598 Varad Seferi", *Osmanlı Klasik Çağ ında Savaş*, 2. Baskı, Timaş Yay., İstanbul 2011, ss. 237-277.

Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente Privitoare la Istoria Românilor*, C: III/II (1576-1600), București 1888.

FENEȘAN, Cristina, *Vilayetul Timișoara (1552-1716)*, Editura Ariergarda, Timișoara 2014.

_____, *Banatul Ottoman: Studii Istorice*, Editura Ariergarda, Timișoara 2017.

FODOR, Pal, “Osmanlı-Avusturya Savaşları Öncesi Osmanlı Diplomasisi (1593-1606)”, *Osmanlı*, C: I, Ankara 1999, ss. 452-455.

GELİBOLULU MUSTAFA ALİ ve Kühü'l-Ahbar'ında II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet Devirleri, (Yay. Haz: Faris Çerçi), C: III, Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 2000.

Giovanni Sagredo, *Memorie Istoriche de Monarchi Ottomani*, Bologna, (M.DC.LXXIV) 1674.

Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Térképtár.

Hasan Bey-zâde Ahmet Paşa, *Hasan Bey-zâde Târîhi*, Metin ve İndeks (1003-1045/1595-1635), (Haz.) Şevki Nezihi Aykut, C: III, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2004.

HATEGAN, Ion, *Prin Timișoara de Odinioară: De la Începuturi până la 1716*, Editura Banatul, Timișoara 2006.

_____, “Vilayetul de Timișoara: 1552-1716”, *Cronologia Banatul II/2*, Editura Banatul și Artpress, Timișoara 2005.

_____, “Asediul Timișoarei Din Anul 1596 Într-o Relatare Germană de Epocă”, *Tibiscum*, XI, Caransebeș 2003, ss. 333-341.

HEPER, Yusuf, “Tuna Yalılarında Mihai Viteazul Tehdidi (1598): Osmanlı-Romen Kaynakları Işığında Yeni Bir Değerlendirme”, *Karadeniz Araştırmaları*, XVII/68 (2020), ss. 889-900.

IORGA, Nicolae, *Istoria Lui Mihai Viteazul*, Editura Militară, București, 1968.

İBRAHİM PEÇEVİ, *Tarih-i Peçevi*, C: II, Matbaa-i Amire, İstanbul 1866.

KÂTİB ÇELEBİ, *Fezleke (1000-1065/1591-1655)*, (Haz.) Zeynep Aycibin, C: I, Çamlıca Yayınları İstanbul, 2006.

KNOLLES, Richard, *The Generall Historie of the Turkes, from the first begining of that Nation to the Rising of the Ottoman Familie: Untill all the Notable Expeditions of the Christian Princes Against Them*, London 1603.

Letopiseșul Cantacuzinesc (1960), *Istoria Țării Românești (1290-1690)*, (Ediție Critică Întocmită de C. Grecescu și D. Simonescu), Editura Academiei Republicii Populare Române, București 1960.

MAXİM, Mihai, “Lipova”, *DIA*, C: XXVII, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, ss. 193-194.

Mehmed b. Mehmed er-Rûmî, *Nühbetü't-Tevârih ve'l Ahbâr*, (Haz.) Abdurrahman Sağırlı, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2000.

MUSTAFA NAİMÂ EFENDİ, *Târih-i Na'îmâ*, (Haz.) Mehmed İpşirli, C: I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007.

REZACHEVİCİ, Constantin, “Mihai Viteazul și Dacia Lui Sigismund Bathory de la 1595”, *ARGESIS*, Studii și Comuniări, seria Istorie Tom. XII. Muzeul Județan Argeș, Argeș 2003, ss. 155-163.

SELÂNİKÎ MUSTAFA EFENDİ, *Tarih-i Selânikî*, (Haz.) Mehmet İpşirli, II, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

SZİLAGYI, Sandor, *Monumenta Comititalia Regni Transilvaniae*, C: III ve IV, Budapesta 1877-78.

SUDAR, Balazs, "The Principality of Transilvania and The Ottoman Province of Eger 1596-1660", *Tributaries and Peripheries of the Ottoman Empire*, Brill, Leiden-Boston 2020, ss. 134-161.

TRAPCEA, Theodor, "Contribuții Inedite Privind Lupta Anti-Ottomană În Banat 1594-1597", *Tibiscum*, IV, Caransebeș 1986, ss. 275-278.

Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi Târîhi, C: I, (Haz.) Ziya Yılmaz, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C:III, II. Kısım: XVI. Yüzyıl Ortalarından XVII. Yüzyıl Sonuna Kadar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.

VERESS, Andrei, *Documente Privitoare la Istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești: Acte și Scrisori*, C: IV ve V (1593-1599), Cartea Românească, București 1932.

VİCOL, Cristian, *O Scurtă Istorie A Timișoarei Până la 1716*, Editura Eurostampa, Timișoara 2016.